

MIT ESZIK A SAKÁL?

Dr. Lanszki József, Kaposvári Egyetem Ökológiai Munkacsoport

Szűcs Eleonóra, Szent István Egyetem Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszék

Heltai Miklós, Szent István Egyetem Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszék

A faj látszólagos ismeretlensége, ugyanakkor különleges, kuriózum volta miatt a tömegtájékoztató az elmúlt években, a szenzáció kedvéért mintegy „keresztes hadjáratot” folytat a sakál ellen, lakosságot veszélyeztető, birkanyáját és őzállományt tizedelő kártevő rémképét és oktalan pánikhangulatot keltve. Még a szakmai lapokban is számos félrevezető, olykor hamis információ jelent meg e különös ragadozóról. Üdítő kivételt jelentett ez alól a Vadgazda októberi számában Gellai Tibor írása. A gyakorló vadgazda tapasztalatait szeretnénk most kiegészíteni kutatásaink legújabb, Európában is kuriózumnak számító eredményeinkkel.

Misztikus ködben

Esetleg még a józan gondolkodásúak is, ha sokszor hallják, vagy olvassák, végül elhiszik a sakállal kapcsolatos áhíreket. Bár az aranysakál nemzetközi irodalma eléggé szegényes, de azért ennyire mégsem... Mondhatni egy misztikus ködbe burkolható, igen jó bűnbakot sikerült találni, mely sokféle gazdálkodási hiányosság palástolására alkalmas.

Az ismeretlenségére csak, de igen jellemző példát említünk: az egyik tévéműsorban egy „szarvasölő sakál” bőrén az elejtője pontról pontra végigmutatta, hogyan nem néz ki a sakál. Azóta is egy szép kutyabőr díszíti - sakál gyanánt - a szobája falát. Sajnálatos, hogy a vadászok többsége többsége kétséges esetekben sem veszi a fáradságot, hogy teljes mértékben megbizonyosodjon arról, hogy vajon tényleg sakál került-e terítékre. Pedig például a talppárnákon, a két középső ujjpárna részleges összenövése (1. fénykép) erre a kérdésre hamar egyértelmű választ adhat. Ezek után nem csodálkozhatunk azon sem, hogy csak keveseknek jut eszébe, hogy elejtés után egy gyors gyomortartalom vizsgálatot végezzen, vagy a testet részletes vizsgálatra átadja pusztán azért, hogy minél többet tudhassunk meg a fajról. Pedig mindkét megoldásra azért lenne mód.

1. fénykép: A sakál jellegzetes talppárnája (fotó: Heltai Miklós és Szűcs Eleonóra)

Úgy gondoltuk, hogy a vadgazdálkodók és a ritka vadfajok életmódja iránt érdeklődő Olvasók a hazai kutatási eredmények megismerésére joggal tarthatnak igényt. Az aransakál pontosabb megismerését kezdetben az Országos Tudományos Kutatási Alap, majd a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Vadgazdálkodási és Halászati Főosztálya támogatta és a Minisztérium jóvoltából jelenleg is folyik ez a program. A sakál tíz évvel ezelőtti megtelepedésétől a viselkedésük megfigyelésére fáradságot nem kímélő hivatásos vadászok tapasztalatai, továbbá a táplálkozás-ökológiai kutatások alapján lassanként körvonalazódik a sakál táplálkozási szokásainak mind több mozzanata. Természetesen sok kérdésre még nem tudunk választ adni, de egyre jobban megismerjük e ritka ragadozó táplálkozási szokásait.

Nagyvadat is eszik

A táplálkozási szokások vizsgálatára a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően, standard hulladék-, vagyis ürülékanalízist alkalmaztunk. Az aransakál mellett, az összehasonlítás érdekében tanulmányoztuk a legfőbb táplálék konkurens, a vörösróka táplálkozási szokásait is. Vizsgálatokat nemcsak a sakál hazai elterjedésének baranyai központjában, hanem a korábbi somogyi elterjedési peremterületen is végeztünk.

Az aransakál hazai elterjedésének peremterületén élő sakál téli és kora-tavaszi táplálékában az elsődlegesen fontos táplálékot kismilősök képezték (1. ábra, 1. táblázat). Fogyasztott biomasszájuk aránya 56% volt, ami azt jelenti, hogy 100 kg elfogyasztott táplálékban 56 kg-mal részesültek a kismilősök, melyek közül a mezei pocok volt a legjelentősebb. A mezei

nyúl részaránya mindössze 0,3 %-ot tett ki. A csülkös vadfajok másodlagosan fontosak voltak a sakál téli-tavaszi táplálkozásában. Fogyasztott biomasszájuk aránya 41% volt, benne szarvasfélék (gímszarvas, dámvad és őz), valamint vaddisznó is előfordult. Ez nagyon magas arány, azonban meghatározó jelentőségű a kifejlett vaddisznó fogyasztása volt, amely semmiképp sem eredhetett ragadozástól. A szarvasfélék eseti fogyasztása is dögevéshez köthető ebben a téli-korátavaszi időszakban, ahogy a rókánál is (1. ábra). Háziállat nem, kistestű énekesmadarak, hullók és kétéltűek jelentéktelen mennyiségben fordultak elő. Ízeltlábúakat viszonylag gyakran, de kis biomassza részesedéssel fogyasztott a sakál. Növények közül kukorica és fűfélék fordultak elő a táplálékában, de szintén jelentéktelen mennyiségben.

Az aransakál és a vörösróka táplálék-összetétele nagymértékben hasonlóan alakult (1. ábra), 72 %-os táplálékbeli átfedést mutattunk ki. Vagyis, a sakál hazai elterjedésének peremterületén élő két közepes testméretű ragadozó faj a rendelkezésre álló táplálékforrásokat hasonló módon hasznosította.

Szélsőséges kisemlős fogyasztó

Ezek után nézzük meg, mivel táplálkozott a sakál ott, ahol egy évtizede állandó az előfordulása. A hazai elterjedésük központjában elsődlegesen fontos táplálékot minden évszakban a kisemlősök jelentették (1. ábra, 1. táblázat). A kisemlősök fogyasztott biomasszájának aránya évszaktól függetlenül szűk tartományban mozgott és a hazai ragadozók között is kiemelkedően magas (!) értéket mutatott (83-97%). A mezei pocok jelentette a fő táplálékot (biomasszája 56-83%) és a kisemlősökhöz képest bármelyik más táplálék csoport szerepe elenyésző volt. A téli időszakban a fogyasztott kisemlősök aránya közel kétszerese volt, mint az aransakál hazai elterjedésének peremterületén.

A terület mezei nyúl állománya csekély (mint általában Baranyában), a kritikus téli és korátavaszi időszakban a sakál táplálékában egyáltalán nem fordult elő. Fogyasztása nyáron jelentéktelen volt (0,1%) és ősszel is 2% alatt maradt.

A csülkös vad fogyasztott biomasszájának aránya évszakonként 2,5 és 5,5% között mozgott. Télen a fogyasztott nagyvad részaránya elenyészően alacsony volt a hazai elterjedési peremterületen élő sakálhoz viszonyítva. Télen és ősszel a vaddisznó, az év többi részében a

szarvasfélék jelentettek fontosabbak táplálékot. A csülkös vad fogyasztása valójában tavasz végén és nyáron emelkedett meg.

A háziállatok számottevő arányban nyáron szerepeltek. Ekkor fogyasztott biomasszájuk megközelítette a 10 %-ot. Leggyakrabban dögkútról származó szarvasmarha és sertés tetemekből fogyasztottak, ennek lehetőségét a terepbejárások során is tapasztaltuk, illetve több sakál lőtték dögkút mellett. A területen juhnyáját legeltettek, de juhfogyasztás nem volt kimutatható.

A madártáplálékon belül a fácán bizonyult a legjelentősebbnek (1. táblázat). Fogyasztott biomasszájának aránya a tavaszi költési időszakban 4%, az év többi részében alacsony szinten mozgott (0,5% alatt). A terület fácánállománya a jelenlevő ragadozó fajok ellenére is fokozatosan gyarapodik és a fűrj is egyre gyakrabban fordul elő. Egyelőre azonban nem bizonyított, hogy a sakál a fácán állományra milyen hatással van, keresi, vagy mellőzi-e a vadászat során. Feltételezhető, hogy a sakálnak a róka előfordulására gyakorolt negatív hatása és a rókaállomány erőteljes szabályozása (vadászata) is közrejátszik a fácán sikeresebb költésében.

Hüllők, kételtűek és halak, bár előfordultak a sakál táplálékában, de jelentéktelen mennyiségben, leginkább a tavaszi kölyöknevelés időszakában. A gerinctelenek különösen tavasszal és nyáron fordultak elő gyakran és nagy fajgazdagsággal, fogyasztott biomasszájuk viszont kicsi volt. A növények - a rókával ellentétben - fontosabb szerepet csak nyáron és ősszel töltöttek be. A fogyasztott biomasszájuk aránya, még a vadon termő gyümölcsök érésének időszakában is meglehetősen alacsony maradt (2-3%).

A központi területen élő sakál és a róka (1. ábra) tápláléka egyetlen évszakban sem tért el lényegesen egymástól, táplálékuk átfedése igen jelentős volt, 76 és 95% között mozgott. Ugyanakkor a központi és a peremterületen élő sakálok tápláléka lényegesen különbözött.

Milyen következtetések vonhatók le?

Az aranysakál vadgazdálkodási szerepének megítélése összetett kérdés. Az eddigi hazai és külföldi eredmények is azt mutatták, hogy az élőhelyi adottságoktól függően lényegesen eltérhet a táplálkozási szokásuk. Azonban semmiképp sem az őz és az apróvad fajok

ellensége! A hazai elterjedésének peremterületén, téli-tavaszi időszakban az elhullott csülkös vad, ezen belül a vaddisznó fogyasztása volt jelentős (amint az ott élő rókánál is), bár ekkor is a kisemlősök domináltak a táplálékban. Mivel az ürülék mintákban előfordult vaddisznó, illetve szarvasfélék maradványai kifejlett egyedektől származtak, valószínűsíthető, hogy az utánkeresés sikertelenségéből eredt a dögfogyasztás (amint a rókánál is). A vizsgálat ezen a területen tavasszal megszakadt a sakálok eltűnése miatt. Ez arra utal, hogy a sakál a zavarást, például élőhelyének megváltoztatását (pl. parlagföldek megművelése, erdőművelés), vagy az intenzív, célirányos vadászatát nem viseli el. Ennek lényeges gyakorlati vonatkozása, hogy megakadályozható a megtelepedése, vagy nagyobb létszámú előfordulása. A vizsgált központi területen, télen nem volt jelentős a nagyvad fogyasztása, viszont tavasz végén és nyár elején, az ellés és utódnevelés időszakában megnőtt aránya a táplálékban. Azonban ekkor is előfordult dög a sakál táplálékában (kifejlett vaddisznó és gímszarvas). A sakálok az újszülött, illetve a néhány napos és néhány hetes elfektetett, vagy elpusztult borjakból és gidákból is fogyaszthattak. A fiatal egyedeket a róka (kóbor kutya, stb.) is képes lefojtani, csak ez ritkábban fordul elő. A sakál a tavasz végi és nyár elejei időszakban a beteg, legyengült gidákat és borjakat csalhatatlanul képes kiszemelni és zsákmányul ejteni. Az év többi részében feltételezhető, hogy többségében elpusztult, vagy a sikertelen utánkeresés miatt a területen maradt sebzett vadból táplálkozhattak. Ezt igazolták a kifejlett egyedektől származó szőrszálak és ide vonatkozó egyértelmű terepi tapasztalatok. A sakálos területeken a kereső kutyáknak fontos szerep jut. Terepi megfigyelések szerint az őzsuta sikeresen elúzi a sakált (!) gidája közeléből, a sakálos terület vadállományának viselkedése nyugodt. A legelő vad még a fejét sem emeli fel, amikor közelében sakálok haladnak el, vagy felhangzik jellegzetes üvöltésük, ezzel szemben a róka tart a sakáltól (Gellai T., Kolozsi G., Beck T., Szüle P., szóbeli közlés). Hazai tapasztalatok szerint, a sakál kilencvenes évek elején történt megjelenését követően a vadászterület őzállománya néhány (2-3) évig csökkent, majd a következő években a kiinduló létszám kb. 80%-át elérve stagnált. Ezzel együtt az őz testtömege mindkét ivarban nőtt, ezt követte a trófea tömegének növekedése is, ennek következtében a területen több, 500 g feletti trófeájú (legnagyobb 564 g) bakot lövettek (Gellai 2002).

A hosszan tartó üldözés nem jellemző a sakál vadászati stratégiájára, ugyanis testfelépítése alapján elsősorban a préda gyors lerohanására, illetve kistrágyászó fogásra képes. A sakál Európában, a sűrűn lakott vidékeken, az emi üldözés miatt inkább a mgányos, vagy a páros vadászatot részesíti előnyben a falkavadászattal szem

nincs is szükség, a sebzett vad elejtése viszont családi kötelékben történhet. Apróvad a hazai sakálok táplálékában nem jelentős mennyiségben fordult elő, háziállat fogyasztás pedig közeli dögkútból és dögterről történt. A juhnyájak megtizedeléséről szóló hírek alaptalannak bizonyultak.

Lényegesnek tartjuk, hogy a táplálék-összetétele alapján, a központi területen élő aransakál kisemlős, azon belül is mezei pocok specialista életmóddal jellemezhető. Ugyanakkor a peremterületen kapott eredmények azt mutatják, hogy a sakál jól képes alkalmazkodni más élőhelyi feltételekhez is, jelentős dögfogyasztóvá válhat. Az eddigi hazai vizsgálatok azt a feltételezést támasztják alá, hogy a sakál az éppen legkönnyebben kiaknázható táplálékforrást hasznosítja, ami táplálkozási opportunizmusra utal. Ezt mutatja az is, hogy a perem területen változatosabb a táplálék (vagyis bármilyen táplálékot elfogyaszt), hogy a területen fennmaradhasson. Ez a viselkedés jelentősen hozzájárulhat a faj gyors terjedéshez. A megtelepedés után pedig a legelérhetőbb táplálékra szelektál. Az előzetes eredmények azt is mutatják, hogy a sakál táplálkozási szokásai rendkívül hasonlóak a vörösrókához, közöttük igen jelentős versengés áll fenn.

A témával kapcsolatban bővebb felvilágosítás és szakirodalom a szerzőktől kérhető.

1. táblázat

Az aransakál táplálék-összetétele dél-dunántúli területeken

Táplálék csoport	Hazai elterjedés pereme (Mike)	Terület Hazai elterjedés központja (Kétújfalú körzete)			
		Évszak			
	Tél-korotavasz	Tél	Tavaszi	Nyár	Ősz
1. Rovarevők	0	0	0,2	0	0
2. Pocokfélék	49,9	73,2	74,1	77	85,9
3. Egérfélék	5,4	23,1	13,0	5,8	6,9
4. Egyéb rágsálók	0	0,5	0	0	0
5. Mezeinyúl	0,3	0	0	+	1,9
6. Szarvasfélék:					
Őz	1,2	0	1,0	0,3	+
Gímszarvas	4,9	+	3,9	0,1	+
Gímszarvas, juv.	0	0	0	3,1	0,1
Dámvad	0,5	0	0	0	0
Szarvasféle, indet.	0,5	0	0	0	0
7. Vaddisznó:					
Vaddisznó	33,9	2,5	+	0	2,6
Vaddisznó, juv.	0	0	0,5	0	0
8. Ragadozó emlősök	+	0	0	0	0
9. Háziállatok:					
Macska	0	0	+	0,4	0
Szarvasmarha	0	0	0	0	0,5
Sertés	0	0	0	9,4	0
10. Madarak:					
Fácán	0	0,5	4,0	0,2	0
Egyéb madár	2,1	0	0,3	0,2	0,1
11. Hüllők, kétéltűek	0,5	0	1,8	+	0
12. Halak	0	+	+	0	0
13. Gerinctelenek	0,4	+	0,3	0,2	+
14. Magvak, gyümölcsök	0,3	+	0,6	2,6	1,9
15. Egyéb növények	0,1	0,2	0,2	0,7	+
Táplálék elem	51	283	198	268	408
Míntaszám	24	75	59	78	121

Megjegyzés:

a fogyasztott táplálék biomasszáján alapuló számítás; +: 0,05% alatti arány

1. ábra

Az arany sakál és a vörösróka táplálék-összetétele a sakál hazai elterjedésének peremén (1996/1997) és központjában (2000-2001)

